

- Нешатаев Ю.Н. (1970): Выборочно-статистический метод в детальном крупномасштабном картографировании дубрав. - Крупномасштабное картографирование растительности. Новосибирск. 56-65.
- Нешатаев Ю.Н. (1971): Выборочно-статистический метод выделения растительных ассоциаций. - Методы выделения растительных ассоциаций. Л. 181-206.
- Нешатаев Ю.Н. (1980): Геоботаническая характеристика Казацкого участка Центрально-Черноземного заповедника: Отчет о НИР. № ГР 78954569 Л. 1-49.
- Нешатаев Ю.Н. (1987): Методы анализа геоботанических материалов. Л. 1-192.
- Нешатаев Ю.Н. (1996): Некоторые итоги изучения динамики растительности Казацкого участка Центрально-Черноземного биосферного заповедника методом выборочно-статистического картографирования. - Заповедное дело. Науч.-мет. зап. М. 1: 22-26.
- Нешатаев Ю.Н. (2001): О некоторых задачах и методах классификации растительности. - Растительность России. 1: 57-61.
- Попов Т.И. (1914): Происхождение и развитие осинового куста в пределах Воронежской области. - Тр. Докуч. почв. ком. Петроград. 2: 1-172.
- Растительность европейской части СССР. 1980. Л. 1-431.
- Ткаченко В.С., Дидух Я.П., Генов А.П. (1998): Украинский природный степной заповедник. Киев. 1-280.
- Ткаченко В.С. (2000): К познанию механизма становления потенциальных фитоценоструктур Хомутовской степи. - Вопросы степеведения. Оренбург. 82-92.
- Цыганов Д.Н. (1983): Фитоиндикация экологических режимов в подзоне хвойно-широколиственных лесов. М. 1-198.
- Черепанов С.К. (1995): Сосудистые растения России и сопредельных государств. СПб. 1-992.

РІДКІСНІ ВИДИ СУДИННИХ РОСЛИН ЧЕРНІГІВЩИНИ ТА ЇХ ПРЕДСТАВЛЕНІСТЬ НА ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЯХ ОБЛАСТІ

Т.Л. Андрієнко, О.В. Лукаш, О.І. Прядко, Ю.О. Карпенко, Л.О. Лобань,
О.А. Жигаленко, Р.Я. Арап, О.В. Дідик

Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка, Чернігівський педагогічний університет ім. Т.Г. Шевченка, Ніжинський
державний університет ім. Миколи Гоголя, Ічнянський національний природний парк

Аутфитосозологічний напрямок ботанічних досліджень нині має значний розвиток в світі. Національні Червоні книги та переліки рідкісних видів європейських держав періодично оновлюються з врахуванням сучасних загальноприйнятих міжнародних наукових принципів та критеріїв визначення статусу рідкісних та зникаючих видів, а також сучасних даних про їх поширення. В Україні готується третє видання Червоної книги. Проте недостатньо активно проводиться робота по оновленню списків регіонально рідкісних видів. В Україні вони створюються переважно на обласному рівні

У Чернігівській області до 1999 р. був відсутній офіційно затверджений список регіонально рідкісних видів рослин, які підлягали охороні в області. Його функції виконували прийняті рішенням Чернігівського облвиконкому "Перелік рідкісних ендемічних і тих, що знаходяться під загрозою зникнення рослин, заготівля яких заборонена на території Чернігівської області", який налічував 29 видів судинних рослин, та "Перелік лікарських рослин, заготівля яких суворо лімітується, а любительський збір здійснюється за спеціальними дозволами", у якому було 32 види. Зазначені переліки охоплювали здебільшого види рослин, ресурси яких інтенсивно використовуються у практичних цілях (лікарські, декоративні, харчові тощо).

На території Чернігівської обл. у період з 1994 по 1999 рр. під керівництвом д.б.н., проф. Т.Л. Андрієнко були виявлені знахідки рідкісних видів, покладені в основу "Списку регіонально рідкісних судинних рослин Чернігівської області, які не занесені до Червоної книги України", який був прийнятий як додаток до постанови Чернігівської обласної ради від 20.01.2000 "Положення про Перелік видів рослин, які не занесені до Червоної книги України, але є рідкісними на території

Чернігівської області". Цей список включав 50 таксонів вищих судинних рослин (Державний кадастр..., 2003).

Проведені у останні роки авторами цієї статті дослідження флори Чернігівщини дозволили зібрати матеріал для оновлення існуючого списку регіонально рідкісних видів Чернігівської обл.

При складанні списку судинних рослин, які підлягають охороні в Чернігівській області, в першу чергу до нього були включені види міжнародної охорони. З видів, занесених до Європейського Червоного списку, до нього увійшли *Tragopogon ucrainicus* Artemcz. та *Rumex ucrainicus* Fisch. Ці види зростають на пісках у долині Дніпра та Десни.

З 11 видів судинних рослин Чернігівської області, занесених до Додатку № 1 Бернської конвенції, до списку видів рідкісних рослин області увійшли 4 лісові види (*Botrychium multifidum* (S.G. Gmel.) Rupr., *Cypripedium calceolus* L., *Jurinea cyanoides* (L.) Rchb., *Pulsatilla patens* (L.) Mill. s.l.), 1 узлісний (*Dracocephalum ruyschiana* L.), 3 болотних (*Ostericum palustre* (Ben.) Bess, *Saxifraga hirculus* L., *Liparis loeselii* (L.) Rich.) та 3 водні (*Aldrovanda vesiculosa* L., *Salvinia natans* (L.) All, *Trapa natans* L. s.l.).

Botrychium multifidum на території Чернігівщини перебуває на південній межі поширення. В поліській частині області відомі давні місцезнаходження цього виду, здійснені П.А. Роговичем, В. Монтрезором та І.О. Сележинським на території сучасних Ріпкінського р-ну Чернігівщини та Броварського р-ну Київської обл. у 1882–1905 рр. Останнє місцезнаходження виду виявлене в околицях с.м.т. Вертіївка Ніжинського р-ну Чернігівської обл. (Лукаш, 1997) в угрупованні союзу *Alno-Ulmion* Br.-Bl. et R.Tx. 1943.

Cypripedium calceolus на території області зростає в Ріпкінському р-ні (урочищах Кінське та Волноша, мішаному лісі на захід від с. Зубахи). В зазначених лісових урочищах *Cypripedium calceolus* трапляється куртинами по 4, 10 та 25–30 екземплярів (Прядко, 1982) в угрупованнях асоціації *Tilio cordatae-Carpinetum betuli* Tracz. 1962.

Pulsatilla patens трапляється в Ріпкинському, Козелецькому, Чернігівському, Городнянському, Щорському, Корюківському, Коропському, Сосницькому, Семнівському, Новгород-Сіверському р-нах Чернігівської області, де опановує ценози що належать до асоціацій *Peucedano-Pinetum* W.Mat. (1962)1973 та *Quercu-Pinetum molinietosum* J. Mat. 1982. Знахідки цього виду на досліджуваній території представлені популяціями різної чисельності – від поодиноких рослин до сотень особин (Лукаш, 2005).

Jurinea cyanooides також виявлена у поліських районах області, де зростає в угрупованнях соснових лісів зеленомохових, які належать до асоціації *Peucedano-Pinetum* W.Mat. (1962)1973.

Dracocephalum ruyschiana, який на Чернігівщині перебуває на північно-західній межі ареалу. Тут відоме його місцезнаходження на узліссі мішаного лісу поблизу с. Автуничі Щорського р-ну Чернігівської обл. (Гербарій Гомельського державного університету імені Ф. Скорини).

Ostericum palustre трапляється на евтрофних болотах, заболочених луках, у заплавах лісах переважно в лісостеповій частині області. На Чернігівщині виду охороняється в заказниках загальнодержавного значення: ландшафтному Замглай (дані Карпенка Ю.О., Прядко О.І., Гальченко Н.П.) та гідрологічному Дорогинський (дані Андрієнко Т.Л., Лобань Л.О.) та РЛП Міжрічинський (дані Лукаша О.В.) на ділянках асоціації *Iridetum pseudacori* Eggler 1933.

Salvinia natans на території області відмічений в заплавах водоймах річок Дніпра, Десни та їх притоках в угрупованнях асоціацій *Salvinio-Spirodeletum polyrrhizae* Slavnic 1956 та *Lemno-Salvinietum natantis* Migan et Tx. 1960. Вид зростає в заказниках загальнодержавного значення Путивський, Оболонський, Каморетський, пам'ятках природи Озеро Святе, Козероги, Озеро Трубин.

Trapa natans опановує прибережні ділянки русел та заплави водойми річок Дніпро та Десна, часто формуючи монодомінантні угруповання *Trapetum natantis* Th. Muller et Gors 1960. Вид зростає в НПП Мезинський, заказнику загальнодержавного значення Озеро Вадень, пам'ятках природи Озеро Святе, Козероги, Озеро Трубин.

Aldrovanda vesiculosa на території області є дуже рідкісною рослиною. Відомі раніше місцезростання в заплаві Десни не підтверджувались, рослина вважалася зниклою. В 2007 р. О.І. Прядко та О.А. Жигаленко виявили цей вид в заболоченому урочищі Жевак (притока р. Удай) в Ічнянському р-ні на північ від с. Монастирище в обводнених здутоосоково-бобівникових ценозах. Територія являє єдиний комплекс з гідрологічним заказником загальнодержавного значення Дорогинський.

Раніш відомі для Чернігівщини місцезростання *Saxifraga hirculus* та *Liparis loeselii* останнім часом на території області нині не підтверджуються.

На території Чернігівської області охороні підлягає 53 види, занесених до Червоної книги України (1996). Наводимо їх перелік.

Aldrovanda vesiculosa L.
Allium ursinum L.
Betula humilis Schrank
Botrychium lunaria (L.) Sw.
Carex umbrosa Host
Cephalanthera longifolia (L.) Fritsch.
Cephalanthera rubra (L.) Rich.
Cypripedium calceolus L.
Dactylorhiza fuchsii (Druce) Soy
Dactylorhiza incarnata (L.) Soy
Dactylorhiza maculata (L.) Soy
Dactylorhiza majalis (Rchb.) P.F.Hunt & Summerhayes
Dactylorhiza sambucina (L.) Soy
Diphasiastrum complanatum (L.) Holub
Diphasiastrum zeilleri (Rouy) Holub
Drosera intermedia Hayne
Drosera longifolia L.*
Epipactis atrorubens (Hoffm. ex Bernh.) Besser
Epipactis helleborine (L.) Crantz
Epipactis palustris (L.) Crantz
Galanthus nivalis L.
Gladiolus palustris Gaudin*
Gladiolus tenuis M.Bieb.
Goodyera repens (L.) R.Br.
Hammarbya paludosa (L.) O.Kuntze
Herminium monorchis (L.) R.Br.
Huperzia selago (L.) Bernh. ex Schrank & Mart.
Lilium martagon L.
Liparis loeselii (L.) Rich.*
Listera ovata (L.) R.Br.
Lycopodiella inundata (L.) Holub*
Lycopodium annotinum L.
Neottia nidus-avis (L.) Rich.
Nymphoides peltata (S.G.Gmel.) O.Kuntze
Orchis coriophora L.
Orchis militaris Jacq.
Orchis morio L.
Orchis nervulosa Sakalo
Orchis palustris Jacq.
Pedicularis sceptrum-carolinum L.
Platanthera bifolia (L.) Rich.
Platanthera chlorantha (Cust.) Rchb.
Pulsatilla pratensis (L.) Mill. (*P. nigricans* Stoerck)
Salix myrtilloides L.
Salix starkeana Willd.
Salvinia natans (L.) All
Saxifraga hirculus L.*
Scheuchzeria palustris L.
Stipa borysthena Klokov ex Prokudin*
Stipa capillata L.
Tofieldia calyculata (L.) Wahlenb.*
Trapa natans L. s.l.

Види, місцезнаходження яких останнім часом не підтверджуються, позначені *.

Таблиця 1.

Види судинних рослин, внесені до Червоної книги України (1996) та її нового видання, на ПЗТЗЗ Чернігівської області

№ Таксон	НПП		Заказники										Пам'ятки природи						
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
1. <i>Allium ursinum</i>	+	+																	
2. <i>Betula humilis</i>						+													
3. <i>Dactylorhiza incarnata</i>	+	+	+	+		+		+	+										
4. <i>D. maculata</i>						+													
5. <i>D. majalis</i>		+	+	+				+											
6. <i>Drosera intermedia</i>																		+	
7. <i>Epipactis atrorubens</i>	+																		
8. <i>E. heleborine</i>	+	+			+								+	+					
9. <i>E. palustris</i>									+										
10. <i>Galanthus nivalis</i>		+			+							+							
11. <i>Gladiolus tenuis</i>			+																
12. <i>Huperzia selago</i>	+																		
13. <i>Iris sibirica*</i>		+	+			+													
14. <i>Lilium martagon</i>	+	+			+							+							
15. <i>Listera ovata</i>	+				+							+							
16. <i>Lycopodium annotinum</i>	+	+																	
17. <i>Neottia nidus-avis</i>	+				+							+	+						
18. <i>Nymphoides peltata</i>	+												+						+
19. <i>Orchis coriophora</i>				+															
20. <i>O. militaris</i>	+																		
21. <i>O. nervulosa</i>						+													
22. <i>O. palustris</i>			+	+															
23. <i>Platanthera bifolia</i>	+	+			+	+													
24. <i>Salix lapponum*</i>									+							+			
25. <i>S. starkeana</i>						+													
26. <i>Salvinia natans</i>	+												+				+	+	+
27. <i>Trapa natans</i>			+	+								+	+				+	+	+

* - види, запропоновані до третього видання Червоної книги України.

Умовні позначення до таблиць 1 та 2. Природно-заповідні території загальнодержавного значення. Національні природні парки (НПП): 1 - Мезинський, 2 - Ічнянський; заказники: 3 - Путивський, 4 - Оболонський, 5 - Рихлівська дача, 6 - Замглай, 7 - Сосинський, 8 - Болото Мох, 9 - Брецький, 10 - Середовщина, 11 - Каморетський, 12 - Дорогинський; пам'ятки природи: 13 - Озеро Вадень, 14 - Мурав'ївська, 15 - Урочище Гуліне, 16 - Болото Гальський мох, 17 - Озеро Святе, 18 - Козероги, 19 - Озеро Трубин.

Після виходу третього видання Червоної книги України цей список поповняють ще кілька видів. Зокрема *Botrychium multifidum* (S.G. Gmel.) Rupr., *Botrychium virginianum* (L.) Sw., *Gladiolus imbricatus* L., *Iris sibirica* L., *Astragalus arenarius* L., *Dracocephalum ruy-schiana* L., *Utricularia minor* L., *Adonis vernalis* L., *Pulsatilla patens* (L.) Mill. s.l., *Salix lapponum* L. А до категорії регіонально рідкісних будуть включені *Allium ursinum* та *Stipa capillata* – види, які пропонується вивести з Червоної книги і взяти під регіональну охорону.

Дані про якісний склад видів, занесених до Червоної книги України на природно-заповідних територіях загальнодержавного значення (ПЗТЗЗ) Чернігівської області (Природно-заповідний..., 2002) наведені в табл. 1.

Серед рідкісних видів, які зростають на ПЗТЗЗ, більшу частину становлять болотні, лучно-болотні види та види вологих узлісь. Це можна пояснити тим, що серед цих територій в Чернігівській області за кількістю і площею переважають території із зволженими та місцями обводненими місцезростаннями (гідрологіч-

ні заказники та пам'ятки природи, заказники Замглай, Каморетський, Брецький, Дорогинський, Путивський, пам'ятка природи Урочище Гуліне). Створення двох національних парків на території області надало можливість охопити охороною на загальнодержавному рівні низку лісових бореальних та неморальних видів.

Серед видів Червоної книги, які підлягають охороні на території Чернігівської обл., на ПЗТЗЗ трапляється лише половина. Створення Дніпровського НПП, яке не вирішується вже тривалий час, дало б можливість забезпечити територіальною охороною на загальнодержавному рівні низку дуже рідкісних видів, серед яких *Botrychium lunaria*, *B. multifidum*, *B. virginianum*, *Carex umbrosa*, *Cephalanthera rubra*, *Cypripedium calceolus*, *Diphasiastrum complanatum*, *D. zeilleri*, *Pedicularis sceptrum-carolinum*, *Platanthra chlorantha*, *Pulsatilla nigricans* Storck, *Scheucheria palustris*.

У списку регіонально рідкісних видів за ступенем рідкісності виділені три групи видів: дуже рідкісні (відомі з 1–5 місцезнаходжень), рідкісні (відомі з 6–15 місцезнаходжень) та відносно рідкісні види (відомі

Таблиця 2.

Регіонально рідкісні види судинних рослин на ПЗТЗЗ Чернігівської області

№ Таксон	НПП		Заказники										Пам'ятки природи						
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
1. <i>Aconitum lasiostomum</i>												+							
2. <i>Alnus incana</i>	+																		
3. <i>Andromeda polifolia</i>								+								+			
4. <i>Anemone sylvestris</i>	+				+														
5. <i>Carex disticha</i>								+											
6. <i>C. hartmanii</i>																			+
7. <i>Centaureum erythrea</i>			+																
8. <i>Corydalis intermedia</i>		+																	
9. <i>C. marschalliana</i>	+				+														
10. <i>Digitalis grandiflora</i>	+				+														
11. <i>Drosera rotundifolia</i>																			+
12. <i>Dryopteris cristata</i>															+				
13. <i>Equisetum hyemale</i>											+								
14. <i>Gentiana pneumonanthe</i>						+			+						+				
15. <i>Gymnocarpium dryopteris</i>	+																		
16. <i>Fragaria moschata</i>	+																		
17. <i>Helianthemum chamaecystus</i>						+													
18. <i>Inula helenium</i>	+							+		+						+			
19. <i>Juniperus communis</i>	+																		
20. <i>Ledum palustre</i>									+							+			
21. <i>Lemna gibba</i>																		+	+
22. <i>Linum flavum</i>	+																		
23. <i>Matteucia struthiopteris</i>	+	+																	
24. <i>Caulinia minor</i>	+																		
25. <i>Nymphaea alba</i>	+										+	+							
26. <i>Nymphaea candida</i>	+										+								
27. <i>Ophioglossum vulgatum</i>						+					+								
28. <i>Oxycoccus palustris</i>									+							+	+		
29. <i>Parnassia palustris</i>													+						
30. <i>Polemonium caeruleum</i>						+													
31. <i>Polypodium vulgare</i>	+																		
32. <i>Polystichum aculeatum</i>	+																		
33. <i>P. braunii</i>	+																		
34. <i>Salix myrsinifolia</i>			+									+			+				
35. <i>Scolochloa festucea</i>												+			+				
36. <i>Scilla bifolia</i>		+																	
37. <i>Scilla sibirica</i>		+								+									
38. <i>Valeriana rossica</i>						+													
39. <i>Veratrum nigrum</i>		+																	
40. <i>Wolffia arrhiza</i>												+						+	+

з більш, ніж 15 місцезнаходжень, проте кількість локалітетів не перевищує 30).

Дуже рідкісні:

- Adenophora liliifolia* (L.) Ledeb. ex A.DC.
- Aconitum lasiostomum* Rchb.
- Alnus incana* (L.) Moench
- Aquilegia vulgaris* L.
- Arctostaphylos uva-ursi* (L.) Spreng.
- Campanula cervicaria* L.
- Campanula latifolia* L.
- Carex hartmanii* Cajand.
- Carex limosa* L.
- Corydalis marschalliana* (Pall. ex Willd) Pers.

- Daphne mezereum* L.
- Drosera rotundifolia* L.
- Eremogone saxatilis* (L.) Ikonn.
- Genista germanica* L.
- Helianthemum chamaecystus* Mill.
- Iris hungarica* Waldst. & Kit.
- Linum flavum* L.
- Matteucia struthiopteris* (L.) Tod
- Ophioglossum vulgatum* L.
- Pedicularis kaufmannii* Pinzg.
- Phegopteris connectilis* (Michx.) Watt
- Pyrola chlorantha* Sw.
- Polystichum aculeatum* (L.) Roth

Polystichum braunii (Spenn.) Fee
Primula elatior (L.) Hill
Prunella grandiflora (L.) Scholl.
Pulmonaria mollis Wulfen ex Hornem.
Scorzonera purpurea L.
Sparganium minimum Wallr
Trollius europaeus L.
Urtica kioviensis Rogow.
Veratrum nigrum L.
Viola persicifolia Schreb.
Рідкісні
Andromeda polifolia L.
Anemone sylvestris L.
Centaurea sumensis Kalen.
Centaureum pulchellum (Sw.) Druce
Corydalis intermedia (L.) Мйрат
Dentaria bulbifera L.
Dentaria quinquefolia M.Bieb.
Dryopteris dilatata (Hoffm.) A. Gray
Dianthus fischeri Spreng.
Hyacinthella leucophaea (K.Koch) Schur
Fragaria moschata (Duchesne) Weston
Gentiana pneumonanthe L.
Juniperus communis L.
Laserpitium latifolium L.
Najas marina L.
Peucedanum cervaria (L.) Lapeyr.
Phlomis tuberosa L.
Polemonium caeruleum L.
Polypodium vulgare L.
Salix vinogradovii A.K.Skvortsov
Scilla bifolia L.
Scilla sibirica Haw.
Scolochloa festucacea (Willd.) Link
Sedum sexangulare L.
Sempervivum ruthenium Schnittsp. & C.B.Lehm.
Thesium linifolium L.
Valeriana rossica P.Smirn.
Відносно рідкісні:
Anemone nemorosa L.
Aster amellus L.
Calla palustris L.
Campanula bononiensis L.
Carex brizoides L.
Carex disticha Huds.
Carex juncella (Fr.) Th.Fr.
Centaureum erythrea Rafn
Cerasus fruticosa (Pall.) Woronow
Chimaphila umbellata (L.) W. Barton
Dianthus pseudosquarrosus (Novak) Klovov
Dianthus stenocalyx Juz.
Digitalis grandiflora Mill.
Dryopteris cristata (L.) A.Gray
Equisetum hyemale L.
Eriophorum vaginatum L.
Hippuris vulgaris L.
Hylotelephium triphyllum (Haw.) Holub
Hypericum montanum L.
Inula helenium L.

Gymnocarpium dryopteris (L.) Newman
Ledum palustre L.
Lemna gibba L.
Nymphaea alba L.
Nymphaea candida C.Presl
Parnassia palustris L.
Potamogeton alpinus Balb.
Potentilla alba L.
Primula veris L.
Pulmonaria angustifolia L.
Salix myrsinifolia Salisb.
Valeriana officinalis L.
Wolffia arrhiza (L.) Horkel ex Wimmer.

Дані про представленість регіонально рідкісних видів на природно-заповідних територіях загальнодержавного значення (ПЗТЗЗ) Чернігівської обл. наведені в табл. 2.

В Чернігівській області зростає 2 види з Європейського червоного списку та 11 видів Бернської конвенції. Перелік видів, занесених до Червоної книги України (1996), нараховує 52 таксони. Після виходу третього видання Червоної книги цей показник становитиме 60.

Список регіонально рідкісних видів Чернігівської області нараховує 94 види, з них дуже рідкісних 33, рідкісних 28, відносно рідкісних 33.

Флористична унікальність, яка є одним з пріоритетних показників ботанічної цінності природно-заповідних територій, існуючих ПЗТЗЗ Чернігівської області є лише задовільною. На ПЗТЗЗ Чернігівщини серед рідкісних представлени переважно гігрофільні види.

Здійснений нами аналіз свідчить про те, що, хоча на природно-заповідних територіях (особливо в національних природних парках), зберігається значна кількість рідкісних видів рослин області, близько половини видів з Червоної книги України не відмічені на них. Це свідчить про необхідність як заповідних територій, так і подальшого поглибленого дослідження флори області. Коли цей матеріал вже готувався до друку, в червні 2007 р. в області була проведена експедиція по вивченню рідкісних видів флори і фауни. Під час неї двома авторами цієї статті – ботаніками О.І. Прядко та О.А. Жигаленком – були виявлені нові місцезнаходження дуже рідкісних видів, які вважалися тут втраченими – *Aldrovanda vesiculosa* та *Orchis militaris*, а також цілої низки інших рідкісних видів, зокрема, декількох нових місцезнаходжень *Ostericum palustre* та ін.

Нині робота по виявленню рідкісних видів флори Чернігівщини продовжується. Це дасть можливість через декілька років підготувати доповнений перелік рідкісних видів області.

Література

- Державний кадастр рослинного світу України: принципи підготовки та ведення в Чернігівській області. Чернігів, 2003. 1-168.
 Лукаш О.В. (2005): Поширення та охорона *Pulsatilla patens* (L.) Mill в Східній підпровінції поліської провінції. - Наукова спадщина академіка М.М. Гришка. Мат-ли всеукраїнської наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті М.М. Гришка - видатного селекціонера, генетика,

ботаніка та громадського діяча (Глухів, 12–13 квітня 2005 р.). - Глухів: 91–93.
Лукаш О.В. (1997): Рідкісні види папоротевидних (*Polypodiopsida*) на межиріччі Десна - Остер. - Укр. ботан. журн. 54 (5): 461–465.

Природно-заповідний фонд Чернігівської області. Чернігів, 2002. 1–240.
Прядко О.І. (1982): Флористичні знахідки на території запроєктованого Дніпровського природного парку. - Укр. ботан. журн. 39 (5): 93–96.
Червона книга України. Рослинний світ. К.: УЕ, 1996. 1–608.

СУДИННІ РОСЛИНИ ЗАКАЗНИКА “ТУЛИНЕЦЬКІ ПЕРЕЛІСКИ” (КИЇВСЬКА ОБЛАСТЬ)

Л.Ф. Кучерява, В.Л. Шевчик, О.В. Тищенко

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Канівський природний заповідник

Ботанічний заказник місцевого значення “Тулинецькі переліски” площею 88 га, розташований поблизу с. Тулинці Миронівського району Київської області, організований в 1999 р. (Леоненко та ін., 2003). За геоморфологією це залишковий пагорб з відносними перевищеннями 60–70 м та абсолютними висотами близько 200–210 м н.р.м., що утворився в результаті розмиву поверхневими водами в басейні р. Шевелухи – притоки р. Росави. Тут добре збереглися ділянки лучних степів Центральної області Придніпровської височини, що в доісторичний період, очевидно, існували у вигляді суцільного масиву, оперізуючи з південно-західної сторони лісисту фізико-географічну область Київське плато. Зараз вони майже суцільно розорані і лише на крутих, непридатних для оранки ділянках можна зустріти їх фрагменти з низкою червонокишечних степових видів (Кучерява та ін., 2003).

Вперше про знахідки степових рослин з околиць с. Шандри повідомив В.У. Дирдовський (1931). Подальші короткі флористичні відомості про цю територію подані в ряді інших робіт (Нечитайло та ін., 1987; Погребенник та ін., 1987; Погребенник та ін., 1989). Детальні дослідження ділянки степу Шандра-Тулинці були проведені на початку 1990-х рр. (Бортняк та ін., 1993). Для всієї території було відмічено 279 видів вищих рослин з 46 родин та 170 родів. Однак, і в цій публікації не поданий загальний список видів, який необхідний для подальших наукових робіт на території сучасного заказника.

Впродовж багатьох років нами проводилися обстеження урочища на південній околиці с. Тулинці з метою інвентаризації флори заказника „Тулинецькі переліски”. Крім власне ділянок, зайнятих природною лучно-степовою рослинністю, обстежено також ділянки, що представляють дещо трансформовану рослинність (польові дороги, ділянки пасовища) та біотопи екотонного характеру (зарості чагарів біля підніжжя пагорбів). Матеріали опрацьовувались за визначником вищих рослин України (Определитель..., 1987) та „Флорою УРСР” (1938–1965).

Нижче подаємо реєстр видів судинних рослин званого заказника та лучно-степових ділянок, що знаходяться між селами Шандра – Тулинці. Номенклатура та об’єм таксонів подані за (Mosyakin, Fedoronchuk, 1999). Родини розміщені в порядку згідно монографії А.Л. Тахтаджяна (1987). Щоб забезпечити компактність тексту та зручність роботи з ним, назви видів в

межах родин подані в алфавітному порядку. Після назви умовними знаками відмічені види, що підлягають охороні, або пропонуються нами для охорони в регіоні (** – Червона книга України; * – регіонально-рідкісний вид) та дається наближена характеристика поширення виду тут (!!! – доміанти та співдомінанти на площах більше 10 ар; !! – доміанти та співдомінанти на площах від 1 м² до 10 ар; ! – асектатори, що зустрічаються на незначних за площею ділянках, але в окремі роки можуть давати спалахи чисельності особин та асектатори з високою постійністю в межах типових для них стацій; + – види, що спостерігались авторами в природі, але представлені поодинокими особинами на малих за площею ділянках (до кількох м²); відсутні умовні позначення – види приведені на основі літератури та гербарію, стан поширеності яких тут для авторів невідомий.

Equisetaceae (2)

Equisetum arvense L. (!!); *E. pratense* Ehrh (!).

Pinaceae (1)

Pinus sylvestris L. (!).

Ranunculaceae (15)

Aconitum eulophum Reichenb. (*); *Adonis vernalis* L. (*, !!); *Anemone ranunculoides* L. (!!); *A. sylvestris* L. (*, !!); *Clematis integrifolia* L. (*); *Consolida regalis* S. F. Gray (!); *Myosurus minimus* L. (!); *Nigella arvensis* L. (!); *Pulsatilla pratensis* (L.) Mill. (**,+); *Ranunculus acris* L. (!); *R. illyricus* L. (!); *R. polyanthemus* L. (!!); *R. repens* L. (!); *Thalictrum lucidum* L. (+); *Thalictrum minus* L. (!!).

Papaveraceae (1)

Chelidonium majus L. (!!).

Fumariaceae (1)

Corydalis solida (L.) Clairv. (!!).

Caryophyllaceae (28)

Arenaria uralensis Pall. ex Spreng (!); *Cerastium arvense* L. (+); *C. holosteoides* Fries (!); *Dianthus borbasii* Vandas (!); *D. campestris* Bieb.; *D. deltoides* L. (+); *D. membranaceus* Borb. (!!); *Eremogone micradenia* (P. Smirn.) Ikonn. (*,!); *Gypsophila paniculata* L. (!!); *Herniaria glabra* L. (!); *H. polygama* J. Gay. (!); *Holosteum umbellatum* L.; *Melandrium album* (Mill.) Garcke (!); *Minuartia glomerata* (Bieb.) Degen (*); *Moehringia trinervia* (L.) Clairv. (!); *Myosoton aquaticum* (L.) Moench (!); *Otites borysthenticus* (Grun.) Klok. (!!); *O. chersonensis* (Zapal.) Klok. (*); *Psammophiliella muralis* (L.)